

Челпан Олег Вікторович,
здобувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх
справ

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЩО ПОШКОДЖУЮТЬ ШЛЯХИ СПОЛУЧЕННЯ І ТРАНСПОРТНІ ЗАСОБИ

Анотація. В тезах викладено особливості формування особи, що пошкоджує шляхи сполучення і транспортні засоби. Досліджено етапи формування особистості та впливу на неї при вчиненні злочину конкретної життєвої ситуації. Особлива увага приділена кримінологічній характеристиці досліджуваних осіб. Автором запропоновано типологію осіб, що пошкоджує шляхи сполучення і транспортні засоби.

Ключові слова: особа злочинця, пошкодження шляхів сполучення, транспортні засоби, конкретна життєва ситуація, типологія осіб, що вчинили злочини, формування особи злочинця.

Annotation. Theses outline the features of the formation of a person who damages the communication path and the vehicle. Investigated the stages of formation of the personality and influence on it at commission of a crime of a specific life situation. Particular attention is paid to the criminological characteristics of the subjects. The author proposes a typology of persons that damages the communication path and vehicle.

Keywords: criminal identity, damage to communication path, vehicles, specific life situation, typology of personality, who committed the crime, formation of the criminal identity.

Закономірність розвитку особистості обумовлено процесами, явищами та факторами, які детермінують її поведінку. Дослідження поведінки людини дають можливість виявити особливості її мотивації, потреб, ціннісних установок та орієнтацій, і, як наслідок, що саме призвело до того, що особа вчинила злочин.

Особа, як специфічна конструкція, зміст якої не зводиться тільки до виміру темпераменту, індивідуальних якостей, залежить від відносин, що будуються на основі сутності людського буття. Інакше кажучи, сутність особистості та сутність людини відокремлені одна від одної тим, що перше є спосіб, інструмент, засіб організації досягнення другого, і це означає, що перше отримує зміст у другому, тоді як інше в самому собі несе власне найвище виправдання. Діє, кохає, руйнує не особистість, а людина, з притаманними їй особистісними характеристикам. І, як наслідок, характеристика особистості залежить від того, як вона слугує людині, сприяє її позиція, конкретна організація та спрямованість приєднання до людської сутності або, навпаки, роз'єднує з цією сутністю, ускладнює зв'язок з нею.

Нормальний розвиток – це шлях отримання людської сутності за якої особистість є інструментом, способом конкретної організації шляху [1]. Умовами та критеріями цього розвитку є ставлення до іншої людини як до самоцінності, здатність до децентрації, самовідданості та любові як способу реалізації цього ставлення; творчий, ціле утворюючий характер життєдіяльності. Аномальна поведінка, яка відхиляється від такого роду розвитку, що призводить людину до роз'єднання, відриву від її родової сутності. Умовами та одноразово і критеріями такого розвитку необхідно вважати і ставлення до людини як до засобу, як до кінцевої завчасно визначеної речі, егоцентризм, нездатність до самовідданості та любові; нездатність до само проектування власного майбутнього, невіра у власні можливості; відсутність або слабкість внутрішньої відповідальності перед собою та іншими.

Для розуміння особи злочинця велике значення має проблема його формування. Проблеми аномального розвитку особистості тісно пов'язані та обумовлені реаліями життя. Вони багато сторонні, «цілісні». Очевидно, що несприятлива соціалізація сприяє розвитку різноманітних патопсихологічних особливостей. Зовнішні соціальні умови, не призводять до вчинення злочину, вони переломлюються через психологію суб'єкту. Не психічні аномалії самі по собі сприяють такій поведінці, а ті психологічні особливості особистості які формуються під їх впливом, тому необхідно казати про криміногенність психологічних особливостей особи.

Криміногенна значимість психічного стану особи простежується на різних етапах життя конкретної особи, його виховання, соціалізації, так і в окремих діях та конкретних життєвих ситуаціях. Такий стан особи перешкоджає засвоєнню соціальних норм, що регулюють поведінку людину, ускладнює отримання високої кваліфікації та освіти, виконання окремих соціальних ролей.

Алкоголізація, відсутність постійної роботи, суттєво впливає, інколи визначаючий на спосіб життя таких людей, їх поведінку та соціальні зв'язки, які як правило фрагментарні, випадкові, досить нестійкі, а інколи і взагалі відсутні.

Вибір поведінки, злочинної або незлочинної, навіть, неусвідомленої, залежить від можливості вибору тих або інших засобів, що допомагають у вирішенні проблеми, досягненню поставленої мети. Можливість вибору суб'єктом шляхів та засобів в силу тих особливостей, які сформувалися у нього під впливом зовнішнього середовища досить обмежені. Ці відбувається не тільки під впливом неадекватного засвоєння соціальних цінностей, але і тому що існує порушення свідомості, сприйняття, пам'яті, мислення, розумової правоздатності, а також порушення самої особистості. Також необхідно відмітити слабкі аналітичні здібності таких осіб, відсутність у них достатньої уяви про наявність різних варіантів вирішення проблем, що виникли у них в житті.

Для окремих осіб характерно низький інтелектуальний рівень, звичайно, він не може сам по собі мати криміногенний потенціал. Його криміногенність обумовлена поєднанням з високим рівнем прагнень, емоційально-вольових станом, порушенням соціального контролю. Вивчення мотивації таких осіб демонструє, що основний мотиваційний потенціал особистісної дисгармонії реалізується в залежності від соціальних обставин, як в асоціальних, так і в соціально придатних формах. Вчиняючи злочин, особа завжди взаємодіє з оточуючими його конкретними умовами, навіть у тих випадках, коли вони зовсім нейтральні. В силу цього незаперечним є твердження, що саме взаємодія особи і ситуації це джерело вольового акту і, як наслідок, самого злочину. Ситуація не може бути причинної цих дій, вона містить в собі умови, що сприяють реалізації причин вчинення досліджуваного злочину. Сама ситуація сприймається особою в залежності від його особистісних особливостей, і в цьому міститься її суб'єктивне значення. Типологія відображає у своєму змісті ту сутність, без чого не може бути криміногенна особистість. Вона розкриває стійкий зв'язок між існуючими ознаками і відображає закономірності генезису злочинця як специфічного соціального типу. Більш того на відміну від класифікації, типологія відображає криміногенну особистість в динаміці, а також за допомогою конкретних підтипів, відображає, що притаманно злочинцю на перших стадіях його криміналізації, що характеризує людину в момент вчинення злочину, а також, якою буде ця особистість після реалізації системи запобіжних заходів. Процес типологізації особи злочинця, включає декілька послідовних етапів: конкретизацію кримінологічних специфічних значимих якостей та властивостей; групування їх в самостійні класифікаційні групи, узагальнення таких в окремі комбінації, що утворюють окремі типи (під типи). Саме типологія осіб, що пошкодили шляхи сполучення та транспортних засобів буде сприяти не тільки поясненню протиправної поведінки, але й розробці ефективних запобіжних заходів.

Серед вчених розповсюджена думка щодо єдиного обґрунтування для побудови типології це суспільна небезпека як цілісна, інтегральна якість особи-злочинця (Б.В. Волженкін, Н.С. Лейкіна, С.К. Пітерцев, В.Д. Філімонов, О.М. Джужа, А.П. Закалюк та інш.), але, зрозуміло, що такий підхід визначає можливість здійснення класифікації осіб, що вчиняють злочини за ступенем та глибиною їх суспільної небезпеки. Але досліджуючи типологію, не можна обмежитися використанням окремих, навіть самих суттєвих характеристик, що відрізняють правопорушника від законослухняної особи. Суспільна небезпека, на думку Ю.М. Антоняна, знаходить свій вираз у виді і характері злочинного діяння, яке традиційно є основним виміром глибини та сили прояву особистості [2]. Тому рішення при виборі заходів впливу на особу, що вчинила злочин, закон та правозастосовна практика пов'язують не

тільки з суспільною небезпекою вчинено злочину, але й сутність особи, яка не завжди виражається у вчиненому злочині і ніколи не виражається тільки в ньому [3].

Інтегративним показником сутності криміногенної особистості є соціальна спрямованість, що містить широкий діапазон реальних відносин, що виникають у різних сферах життєдіяльності. Соціальну спрямованість, на нашу думку, необхідно використовувати за основу в якості типологічного критерію при побудові типології осіб, що пошкодили шляхи сполучення і транспортні засоби. Така типологія дає можливість для її використання у трьох значеннях, по-перше, як теоретичний підхід при вивченні особи злочинця; по-друге, як процес типологізації; по-третє, як методологічну основу для розробки та здійснення заходів запобігання на індивідуальному рівні.

Результати проведеного дослідження, дали можливість виділити типи осіб, що вчиняють досліджувані злочини:

1. Деструктивний тип – це особи з переважаючою негативною спрямованістю, які відрізняються правовим нігілізмом, низькою загальною та моральною культурою, антисуспільною установкою. Спрямованість особистості деформована та являє собою негативну спрямованість. Для цього типу характерна внутрішній потяг до вчинення повторних злочинів, активність у пошуку та створенні власними зусиллями ситуацій, що сприяють вчиненню злочинів. Ці особи були неодноразово засуджені. Їх стійка поведінка спрямована на опозицію тим нормам, що існують у суспільстві. Вчинення злочину є основним або єдиним джерелом прибутку. Саме вони сприяють створенню ситуації для вчинення злочину.

2. Звичайний тип – особи, переважно з негативною спрямованістю особистості, які характеризуються значною деформацією у структурі соціальної спрямованості, позитивні компоненти слабко виражені, соціально-психологічні якості особи нестійкі та для них характерні протиріччя. Відрізняються низьким рівнем правосвідомості, відсутністю чітких меж між моральними та аморальними вчинками, між «можна» та «неможна». При вчиненні злочину використовують різноманітні життєві ситуації; але, необхідно зауважити, що окремі особи цього типу не є активними у створенні таких ситуацій. Це особи, що існують поза системи нормального спілкування, тривалий час що займаються бродяжництвом, жебрацтвом, не працюють. Вони вчиняють злочин для забезпечення власного антисуспільного існування і, особливо, для купівлі спиртних напоїв. На відміну від першого типу ці особи пасивні – ситуацію для вчинення злочину вони самостійно не створюють, а використовують ту, що склалася.

3. Нестійкий тип – особи з нестійкою негативною спрямованістю. Для цього типу не характерно наявність стійких або значних деформацій у структурі спрямованості особи. Компоненти негативної та позитивної спрямованості приблизно рівні, але тенденції

їх характеризуються певними протиріччями, і це обумовлює як посилення та і послаблення криміногенності. Між вчиненням злочину та особою існує «привід», особистісна інтерпретація якого призводить, або не призводить до вчинення злочину. При формуванні такої особи відсутній чітко визначена позитивна спрямованість, і негативний вплив на неї обумовлює вчинення правопорушень. Найбільш розповсюдженими типами таких осіб ті, що вчиняють злочини не в силу стійких антисоціальних установок, а при включенні в такі групи, спосіб життя яких знаходиться на межі соціально придатного і антисуспільного. При суттєвій зміні життєвих обставин в кращу сторону і ефективному виховному впливі вони здатні утримуватися від протиправних дій.

4. Випадковий тип – особи, що вчиняють злочин в силу складної критичної життєвої ситуації. До цього типу необхідно віднести осіб з нестійкою позитивною спрямованістю, яка виражена позитивним компонентом, але існує мінімальна негативна спрямованість. Для цих осіб характерно легковажне ставлення до соціальних норм, що регулюють поведінку у суспільстві. Злочини вчиняються ними не тому, що ситуація має вирішальне значення, а саме тому, що вони потрапляють в жорстку залежність від ситуації, не знаходять правового способу для її вирішення.

Злочинна поведінка таких осіб обумовлюється стійкими свідомими асоціальними установками, формування яких має внутрішньо особистісний контекст та історію життя. Це проявляється в спланованих або ситуаційно-імпульсивних злочинних діях, в адекватності оцінки ситуації, що склалася, знаходить відображення в суб'єктивній оцінці вірогідності досягнення злочинної мети, в особливостях, в адекватності прогнозу всіх можливих наслідках власних дій, відсутності співчуття та усвідомлення загрози, що несуть її дії.

Сформувавшись, засвоївши соціальні норми та стандарти поведінки, погляди, цінності суб'єкт на кожному етапі свого життя, на кожен ситуацію, що виникла реагує у відповідності з засвоєними нормами.

Список використаних джерел

1. Братусь Б.С. Аномалии личности. М.: Мысль, 1988. С. 58 (348с.).
2. Личность преступника. Антонян Ю. М., Кудрявцев В. Н., Эминов В.Е. С-Пб.: Юридический центр Пресс, 2004. С. 143. (336с.).
3. Криминология XX век / под ред. В. Н. Бурлакова, В.П. Сальникова. С-Пб.: Юридический центр Пресс, 2000. С. 211. (554с.).